

PREDŠOLSKI OTROK KOT UPORABNIK SPLOŠNE KNJIŽNICE.

Pogled na stanje v Republici Hrvatski

mag. Ivanka Stričević, Knjižnica Medveščak, Zagreb

UDK 027.625-053.4(497.13)

Povzetek

Pojav predšolskega otroka kot uporabnika splošnoizobraževalne knjižnice je rezultat pomembnih ugotovitev o pomenu predšolskega obdobja za celovit razvoj otroka. To je čas, ko pridobiva otrok prve navade v zvezi z uporabo knjižnice, ki lahko kasneje prerastejo v trajno potrebo po knjižnici in knjigi. Prav zato v zadnjih desetletjih mladinske knjižnice na Hrvaškem in v svetu spreminjajo ustaljene metode in vsebine dela z uporabniki in jih prilagajajo najmlajši populaciji, ki še ne bere, da bi lahko tudi otroci predšolskega obdobja našli v knjižnici kaj zase. Najpogosteje gre za programe igratek in igralnic, ki so v svetu znane kot "toy library". V splošnih knjižnicah na Hrvaškem so se razvili pod vplivom Knjižnice Medveščak v Zagrebu. Rezultati ankete, ki je potekala v Hrvaški leta 1993, kažejo neenakomerno stanje razvoja programov za predšolske otroke v različnih splošnih knjižnicah kljub Standardom iz leta 1990, ki posvečajo tej dejavnosti posebno pozornost. To kaže na potrebo po operacionalizaciji Standardov, vendar ne v smislu enotnosti oblik in vsebin dela, temveč prav nasprotno, v doseganju kar se da raznolikih rešitev, ki ustrezajo nacionalnim potrebam in specifičnim potrebam lokalnih sredin.

UDC 027.625-053.4(497.13)

Summary

The phenomenon of a pre-school child as a user of the public library results from ascertained importance of the pre-school period for a complex growth of a child. This is the time when a child acquires first habits of using a library which can develop towards a permanent need for book. That is why in the last decades youth libraries in the world and also in Croatia have changed their methods of work, adapting themselves to the needs of the youngest generation which is not yet able to read. Most often they develop toy-libraries. In Croatia these have been developed from the model of the Medveščak Library in Zagreb. Results of an inquiry led in Croatia in 1993 show an inequable state of pre-school library programs in public libraries in spite of the Standards from 1990 which pay special attention to these services. This means that the standards should be more operational, not in the sense of uniformity but, on the contrary, in achieving many different solutions adequate to both national and specific local needs.

Uvod

Predstavitev predšolskega otroka kot uporabnika splošnoizobraževalne knjižnice je rezultat pomembnih ugotovitev o pomenu predšolskega obdobja za celovit razvoj otroka. Prav v tem najzgodnejšem obdobju se otrok največ nauči o sebi in o svetu, ki ga obkroža, uči se socialnega obnašanja in komuniciranja ter si ustvarja sistem vrednot. To je čas, ko pridobiva prve navade uporabe knjižnice, ki lahko kasneje prerastejo v trajno potrebo po knjižnici in knjigi.

Z intenzivnim razvojem otroških oddelkov so splošnoizobraževalne knjižnice na Hrvaškem že v sedemdesetih letih dopolnjevale svojo primarno kulturno vlogo tudi s pedagoško funkcijo in se s svojimi metodami in vsebino dela obračale k pridobivanju bralcev, vzgoji bodočih bralcev in ljubiteljev knjige, prav tako pa seveda tudi sistematični vzgoji uporabnikov kulturnih in izobraževalnih vsebin v prostem času. Pogosto so poudarjali, da so otroci mnogo zahtevnejši uporabniki knjižnic kot odrasli, saj si morajo šele razviti navado prihajanja v knjižnico, bralne navade in navado preživljanja prostega časa v knjižnici. Rezultati znanstvenih raziskav na področju psihologije in pedagogike so opozarjali na izredno intenziven razvoj človeka v predšolskem obdobju in na pomen zgodnje stimulacije razvoja potencialov posameznika, na kritičnost predšolskega obdobja glede na razvoj navad in seveda tudi navad druženja s knjigo in knjižnico. Prav zato so v zadnjih desetletjih hrvaške knjižnice, prav tako tudi po svetu, zamenjale ustaljene metode in vsebino dela ter jih prilagodile najmlajši populaciji, ki še ne bere, da bi lahko otroci že v predšolskem obdobju našli v knjižnici tudi kaj zase. Spoznanje, da sta lahko igra in igrača dobra posrednika med predšolskim otrokom in knjižnico, je botrovalo prvi igroteki z igralnico na Hrvaškem leta 1976 (Bručić-Dvoršak, 1976) in uvajanju že pred tem oblikovanega koncepta igroteke z igralnico v splošne knjižnice po svetu (Courtney, 1993; Morgan, 1991). Prva igroteka z igralnico je bila odprta na Švedskem že leta 1963 in je bila namenjena prizadetim otrokom, potem pa v Angliji 1967. leta že vsem otrokom. Zahvaljujoč novi komponenti, to je posojanju igrač, so mladinske knjižnice prepoznale v tej obliki možnost aplikacije igroteke in igralnice v okviru svoje dotodanje dejavnosti prav v trenutku, ko so iskale nove oblike in metode dela v knjižnici s predšolskimi otroki. Prva igroteka z igralnico se je pojavila v splošni knjižnici v Brightonu, Velika Britanija, leta 1973.

Po podatkih primerjalne študije iz leta 1990 je danes na svetu več kot 4.500 igrotek z igralnico, večinoma v deželah angleškega govornega področja (Bjorck-Akesson, 1990). Za razliko od svetovnih izkušenj, ki kažejo na njihov postopen razvoj in vgnezdenje v mladinskih knjižnicah, kjer so prilagajale svoje naloge potrebam predšolskih otrok v knjižnici, je tekel razvoj na Hrvaškem po obratni poti. Prva igroteka z igralnico je nastala prav v splošni knjižnici kot izvirna rešitev in inovacija v tem okolju. Odprta je bila že leta

1976 v Zagrebu na otroškem oddelku Knjižnice Medveščak. Zato sta bili tudi vloga igroteke in igralnice na Hrvaškem takoj povezani z otroško knjižnico. Igralnica je bila definirana kot program iger in dejavnosti za otroke v predšolskem obdobju, ki se izvajajo krajši čas (dve do tri ure) v posebej za to opremljenem prostoru. Igroteka je oznaka za dejavnost izposojanja igrač.¹ V preteklih dveh desetletjih je bilo odprtih mnogo igralnic tudi izven otroških knjižnic, predvsem v ustanovah, kjer se zbirajo predšolski otroci in njihovi starši (otroški vrtci, kulturni centri ipd.). Na tak razvoj je vsekakor vplival izid priročnika "Igralnica, igroteka: priročnik za ustanovitev in delo" (1983), ki je rezultat prizadevanj Zveze društev "Naša djeca" za uvajanje igralnic in igrotek v vse ustanove, ki imajo za to vsaj minimalne pogoje. Poslovanje igralnice je mnogo enostavnejše od dela igroteke (velika nabava igrač, strokovna in tehnična obdelava, izposoja, kontrola in dezinfekcija ob vračanju), zato deluje v otroških knjižnicah na Hrvaškem danes mnogo več igralnic kot igrotek, čeprav je ravno izposoja značilna dejavnost splošne knjižnice. Le nekaj takih otroških knjižnic je, ki združujejo delo igralnice in igroteke, za katere lahko trdimo, da v resnici izvajajo dejavnost, ki jo v svetu združuje pojem "toy library".²

Igralnice in igroteke v knjižnicah za otroke

Strokovnjaki, ki se po svetu ukvarjajo s problematiko igre v pogojih knjižnice za otroke, poudarjajo tudi povezavo med igro kot osnovno aktivnostjo predšolskega otroka z bralno aktivnostjo, ki sledi kasneje. Margaret Meek, avtorica študije "Učenje branja", na primer ocenjuje nekatere določene vrste iger kot posebno relevantne za aktivnost branja. Ko otrok v igri gradi, oblikuje strukturo, je pri tem pozoren na obliko, velikost, trdnost materiala ipd. Enako pojmovanje strukture bo nekega dne prenesel na strukturo besed in besedila ter tako skušal izveči smisel iz tega, kar bere. V igri in v branju, dveh svetovih, kjer je vse dovoljeno, se mešata in preoblikujeta stvarno in iz lastnih izkušenj znano ter novo in nepoznano, skupaj s svetom, ki oblikuje otroka. (Meek, 1982). Strokovnjaki v analizah koristnih posledic uvajanja programov, ki temeljijo na igrah in igračah, v splošne knjižnice, pogosto poudarjajo pomen teh programov z vidika knjižnice, otroka in staršev (Morgan, 1991).

1 *Za razliko od hrvaških izkušenj delujeta v svetu igroteka in igralnica kot enotna dejavnost - organizirana igra in posojanje igrač, zato se uporablja tudi en sam termin: TOY LIBRARY na angleškem govornem področju, LUDOTEKA na francoskem, v Skandinaviji pa LEKOTEKA (za prizadete otroke).*

2 *V hrvaškem jeziku se uporablja termin IGROTEKA Z IGRALNICO takrat, kadar želimo poudariti celoto, ki združuje obe dejavnosti, po vsebini ustrežno pomenu TOY LIBRARY.*

S stališča knjižnice se kaže korist ob uvajanju igroteke in igralnice v delo kot porast članov tako na otroškem oddelku kot na oddelku za odrasle, saj postanejo starši, ki prihajajo v začetku zaradi otroka, kasneje tudi sami člani knjižnice. Opazno je tudi povečano zanimanje za druge programe in storitve, ki jih knjižnica ponuja uporabnikom.

S stališča otroka je korist opazna predvsem v spodbujanju njegovega celostnega razvoja, v oblikovanju bralnih navad in navade uporabe knjižnice.

Korist programa za predšolske otroke v knjižnici je z vidika staršev opazna v njihovem povečanem zanimanju za druge dejavnosti knjižnice, ki so namenjene odraslim uporabnikom, ter v njihovem izobraževanju na področju izvajanja vloge staršev.

Strokovna literatura navaja nekaj razlogov, zaradi katerih lahko smatramo knjižnico za otroke kot idealen kraj za delovanje igralnice in igroteke. Izkušnje namreč kažejo, da lahko delujeta najbolje prav v knjižnicah (Morgan, 1991). Ti razlogi so:

- knjižnice imajo primerne prostore in gradiva za otroke, ki se enostavno prilagajajo najmlajšemu otroškemu obdobju, odprte so vsem otrokom, s prostim pristopom in možnostjo izbire, ki je primerna družinam vseh ekonomskih slojev in kulturnih potreb;
- knjižnično osebje je usposobljeno za svetovanje in pomoč pri izbiri gradiva, kar je mogoče enostavno prenesti tudi na igrače;
- v knjižnici so že izdelani mehanizmi nabave, obdelave in izposoje gradiva, ki lahko veljajo tudi za igrače;
- igrače pomagajo ustvariti v knjižnici "ležerno" vzdušje, ki naredi iz obiska knjižnice prijeten dogodek, istočasno pa tudi motivira uporabo drugih vsebin;
- ob prihodu v knjižnico z igralnico in igroteko najdejo vsi člani družine, odrasli in otroci, v istem prostoru vsak kaj zase.

Igroteka z igralnico Knjižnice Medveščak v Zagrebu - izkušnje

Na delo s predšolskimi otroki v splošnih knjižnicah na Hrvaškem so najbolj vplivale izkušnje Knjižnice Medveščak, zato je treba posvetiti posebno pozornost konceptu in organizaciji dela v njej.

Knjižnica Medveščak deluje na področju Zagreba, kjer živi okrog 50.000 prebivalcev, seveda pa so lahko njeni člani vsi prebivalci Zagreba neglede na svoje bivališče. Knjižnica deluje na dveh lokacijah in vpiše letno okrog 18.000 članov. Od tega je ena tretjina otrok, okrog 1.000 predšolskih (leta 1994 je bilo na primer vpisanih 1.217 predšolskih otrok). Do 1993. leta so lahko

postali člani knjižnice le predšolski otroci, ki so bili starejši od treh let. Jeseni 1993 je začel delovati v Knjižnici Medveščak program Mala igralnica, v katerega se vključujejo otroci do treh let starosti s svojimi starši, zato sedaj spodnje starostne meje za članstvo v knjižnici ni več. Z vpisom v knjižnico pridobijo otroci pravico do izposoje igrač in slikanic ter možnost sodelovanja v programih, ki jih zanimajo. Ob vsakem obisku knjižnice si otroci lahko za dva tedna izposodijo tri slikanice in eno igračo. Vsi programi so brezplačni. Knjižnica posluje vsak dan s celodnevno odprtostjo od 8. do 19.30. Vse postopke v zvezi z vpisom otrok, izposojajo in vračanjem igrač ter slikanic opravljajo knjižničarji in bibliotekarji.

Čez dan se prirejajo ob posebnih terminih igralnice, ki jih vodijo vzgojitelji. V igralnici organizirajo ob igrah z igračami tudi različne druge dejavnosti, na primer pripovedovanje pravljic, gledanje filmov, risanje, barvanje, modeliranje, petje in igranje na enostavna glasbila, lutkovne igrice, dramske igre in podobno. Istočasno se igrajo otroci različne starosti, po želji pa se jim lahko pridružijo tudi starši. Starši lahko tudi odidejo in pustijo otroka dve uri pri igri.

Zadnji dve leti izvaja Knjižnica Medveščak poseben program dela s starši, ki temelji predvsem na vključevanju staršev v delo z otroki s ciljem razvijati boljše komuniciranje in sodelovanje s starši.³ S tem namenom so ponudili staršem zbirko izobraževalnega gradiva (bilteni, zbirka knjig o vzgoji, ki se lahko posojajo ali uporabljajo v knjižnici, izobraževalno časopisje za starše, pisna gradiva v koticu za starše ipd.).

Pred odhodom domov si otroci skupaj s starši izberejo in izposodijo slikanice in igrače. O novih igračah v igroteki so starši obveščeni v biltenu in slikovnem katalogu, ki ima podatke o izobraževalni vrednosti posamezne igrače in starosti otroka, ki mu je igrača namenjena.

Strokovna obdelava igrač poteka po običajnih knjižničnih pravilih. Poslovanje knjižnice je avtomatizirano, zato se tudi igrače označijo z numerično kodo, katalogizirajo pa se po mednarodnih standardih ISBD(NBM). Za vnos

3 program se imenuje "Druženje otrok in odraslih", ker pa na Hrvaškem ni podobnih izkušenj, se teoretični model razvoja kar v praksi kot razvojni program, ki ga spremlja raziskovanje. Po desetih mesecih izvajanja programa so rezultati pokazali, da so starši zainteresirani za vključevanje v vse aktivnosti, ki se v knjižnici izvajajo z otroki in za otroke predšolskega obdobja, da so pripravljeni aktivno sodelovati, celo na zahtevnejše načine, kot se od njih pričakuje, da se zanimajo za različne oblike izobraževanja staršev, da doživljajo knjižnični delavci sodelovanje staršev kot pomoč in ne kot motnjo pri delu, ter da je delo otroškega oddelka po vsebini bogatejše in bolj raznoliko, odkar imajo tudi starši možnost vplivati na program in njegovo vrednotenje. (Več o tem glej v: Stričević: Uključevanje roditelja u rad s djecom u igraonici ..., Zbornik radova PEDAGOŠKO OBRAZOVANJE RODITELJA, Međunarodni znanstveni kolokvij, Rijeka, 1995).

v podatkovno zbirko se uporablja UNIMARC (Universal Machine Readable Cataloguing). Igrače se klasificirajo v 10 skupin (motorične, izobraževalne, družabne, konstrukcijske, tehnične, senzorne, receptivne, imitativne, igrače za izražanje in igrače za delovno vzgojo), dodeljuje pa se tudi orientacijska oznaka za starost otrok, ki jim je igrača namenjena. Letno si otroci izposodijo 8.000 do 10.000 igrač.

Delo s predšolskimi otroki v Knjižnici Medveščak je deloma financirano iz rednih sredstev, ki jih dobiva knjižnica od Mestnega urada za izobraževanje, kulturo in znanost mesta Zagreb (npr. osebje za delo z otroki). Večji del materialnih stroškov financira Ministrstvo za izobraževanje in šport, ker imata igroteka in igralnica Knjižnice Medveščak status vzorčnega objekta za področje Republike Hrvaške. Status vzorčne institucije je vplival na širjenje izkušenj na celotno Hrvaško, saj gre za neposredno pomoč drugim knjižnicam, ki začenjajo delo s predšolskimi otroki.

Na širjenje koncepta igroteke in igralnice po Hrvaški so močno vplivali Standardi za splošne knjižnice v Republiki Hrvaški iz leta 1990, ki upoštevajo predšolskega otroka kot uporabnika knjižnice in predpisujejo prostor, opremo, kadre in knjižnično gradivo, ki ga mora imeti splošna knjižnica kot odgovor na potrebe najmlajše populacije.

Rezultati analize stanja dejavnosti za predšolske otroke v splošnih knjižnicah Republike Hrvaške

Delo s predšolskimi otroki v ljudskih knjižnicah Hrvaške je po regijah zelo različno.⁴ Čeprav so podatki ankete, katere namen je bila analiza stanja na Hrvaškem, zaradi navedenih razlogov nepopolni in jih je zato nemogoče predstaviti z realnimi kvantitativnimi pokazatelji, jih je vendarle mogoče

4 Leta 1993 sta organizirali Nacionalna i sveučilišna biblioteka RH in Knjižnica Medveščak med knjižnicami za otroke po Hrvaški anketo, ki naj bi dala vpogled v stanje dejavnosti splošnih knjižnic s predšolskimi otroki. Doslej je bilo na žalost mogoče dobiti le delen pregled stanja (vojno stanje, uničene knjižnice, okupirana področja idr.), zato pa bodo podatki analize, ki bo sledila leta 1996, popolnejši in obsežnejši. Proti anketni list, ki se je nanašal na podatke regionalne Matične službe, je vseboval vprašanja o številu knjižnic in oddelkov za otroke ter številu tistih, ki vpisujejo tudi predšolske otroke. Drugi anketni list se je nanašal na vsako od knjižnic, ki predšolske otroke vpisuje, zahteval pa je podatke o številu otrok, številu izposojenih slikanic in igrač, fondu igroteke, naslovih in pogostnosti, trajanju, obiskovalcih in delavcih posameznih organiziranih programov za predšolske otroke, o prostorih in njihovi didaktični opremljeni, o vključevanju pedagoških delavcev v delovanje otroškega oddelka, o vključevanju staršev in načinu financiranja programa za predšolske otroke. Ta anketni list vključujetudi kategorijo "opombe", ki omogoča natančnejšo predstavitev problema in njegovih posebnosti.

razumeti kot indikatorje, ki kažejo na nekatere dosežke in probleme, ki se v tej dejavnosti pojavljajo.

1. Še vedno obstajajo splošne knjižnice, ki predšolskih otrok ne vpisujejo. Predšolski otroci si v njih sicer izposojajo slikanice, vendar s člansko izkaznico staršev ali starejših bratov in sestra.

2. V tistih knjižnicah, ki predšolske otroke vpisujejo, se giblje njihovo število od nekaj deset do nekaj sto. Primerjalna analiza odgovorov na vprašalnik kaže, da je največ vpisanih predšolskih otrok v knjižnicah, ki imajo razvite posebne programe za predšolske otroke, kar kaže na zanimanje te populacije za knjižnico, če se ji le ponudi ustrezna vsebina.

3. Približno tretjina knjižnic izven Zagreba, ki jih je anketa zajela, organizira za predšolske otroke kontinuirane programe vsaj enkrat tedensko, nekatere celo vsakodnevno. Najpogosteje je to pripovedovanje pravljic, potem pa igralnica, predstave risank, likovne aktivnosti idr. V Zagrebu izvajajo enega od kontinuiranih programov za predšolske otroke vse knjižnice za otroke oziroma otroški oddelki. Običajno je na dejavnosti prisotnih 15-30 otrok, program pa traja najpogosteje eno do dve uri.

4. V vsej Hrvaški je šest knjižnic za otroke (otroških oddelkov v splošnih knjižnicah), ki izposojajo igrače oziroma izvajajo dejavnosti igroteke (tri v Zagrebu in tri izven Zagreba).

5. V večini hrvaških knjižnic je vsaj majhen, oddvojen in ustrezno opremljen prostor za delo s predšolskimi otroki. Po zaslugi že omenjenih Standardov za splošne knjižnice se danes zagotovi pri otvoritvi vsake nove ali obnovljene splošne knjižnice tudi poseben del prostorov, ki je namenjen predšolskim otrokom.

6. Opremljenost knjižničnih prostorov s pohištvo ter sredstvi in pomagali za delo s predšolskimi otroki je v večini knjižnic nezadovoljiva. To velja predvsem za igrače v igrotekah, saj so kvalitetne, vzgojno in izobraževalno ustrezne igrače drage. Vzrok za takšno stanje je težko finančno stanje na vseh področjih, tudi na področju kulture, iz katerega se knjižnice na Hrvaškem financirajo.

7. Podatki o kadrih, ki delajo v knjižnicah z otroki, so zelo ohrabrujoči. Prav vse knjižnice, ki vpisujejo predšolske otroke in organizirajo za njih programe, imajo pedagoško usposobljene kadre (učitelji, vzgojitelji, pedagogi idr.). Ti kadri so ob osnovnem poklicu najpogosteje dodatno izobraženi za bibliotekarsko delo. V nekaterih hrvaških knjižnicah (izven Zagreba) izvajajo programe za predšolske otroke vzgojitelji bližnjih otroških vrtcev, ki prihajajo v

knjižnico enkrat ali dvakrat tedensko, ali pa z "dvojnim" delovnim mestom - pol delovnega časa v knjižnici, drugo polovico pa v otroškem vrtcu.

Teško finančno stanje se najpogosteje omenja kot glavni problem pri delu in razvoju dejavnosti igrotek in igralnic v hrvaških knjižnicah. Financiranje je najpogosteje nezadostno, neredno ali pa celo popolnoma izpade. Zato je delo s predšolskimi otroki pogosto odvisno od posameznih zanesenjakov in razumevanja lokalnega okolja za potrebe najmlajše populacije v knjižnicah.

Možni razlogi za tako neenakomerno stanje v dejavnosti splošnih knjižnic za predšolske otroke na Hrvaškem so predvsem v tem, da vloga in naloge mladinske knjižnice pri delu s predšolskimi otroki še niso dovolj operativno razdelane, zato je potrebna dodelava obstojećih Standardov za splošne knjižnice, vendar ne v smislu enotnosti oblik in vsebin dela, temveć prav nasprotno, v doseganju kar se da raznolikih rešitev, ki ustrezajo nacionalnim potrebam in specifićnim potrebam lokalnih sredin.

Literatura

Bjorck-Akesson, E. et al. *Play is for all: toy libraries in an international perspective*, Sweden: WRP International, 1990

Brućić-Dvoršak, S. "Kako je nastala igroteka u odjelu za djecu Knjižnice Medveščak u Zagrebu", *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 1976, br. 1-4, str. 23-35

Courtney, E.L. *More than just books - the role of public library services in the provision of resources for children's play*, U.K.: National Association of Toy and Leisure Libraries, 1993.

*** *Igraonica, igroteka: priručnik za osnivanje i rad*, Zagreb: Savez društava "Naša djeca", 1983.

Meleš, D. "Znanstveni temelji eksperimentalnog programa "Druženje djece i odraslih", V: *Neka konceptijsko-programska usmjerenja - iskustva u primjeni i protekciji razvoja predšolskog odgoja u Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1992.

Meek, M. *Learning to Read*, Bodley Head, 1982.

Morgan, P.S. *The role of public libraries in lending toys - a review of recent developments*, Aberystwyth: University College of Wales, 1991.

*** *Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990.